

Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية | Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN : 2564 - 7903 • Yil / Year: 2023 • İlkbahar / Spring • Sayı / Issue : 11

TRAKYA
ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ
İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية / Journal of Islamic Studies

Yıl / Year: 2023 – İlkbahar / Spring – Sayı / Issue: 11

ISSN: 2564-7903

Dergimizin Tarandığı Veritabanı ve İndeksler:

RUMELİ İslâm Araştırmaları Dergisi | Journal of Islamic Studies

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية

ISSN: 2564-7903

Kapsam | Scope: Dinî Araştırmalar, İslam Araştırmaları, Balkan Araştırmaları / Religious Studies, Islamic Studies, Balkan Studies

Periyot | Period: Yılda 2 Sayı (30 Nisan & 31 Ekim) / Biannual (30 April & 31 October)

Yayın Dili | Language Publication: Türkçe & İngilizce & Arapça & Arnavutça & Boşnakça / Turkish & English & Arabic & Albanian & Bosnian

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi Uluslararası bilimsel hakemli bir dergidir.
Rumeli Journal of Islamic Studies is a international peer-reviewed academic journal.

Yayıncı / Publisher

Trakya Üniversitesi Matbaası
Edirne Teknik Bilimler MYO Sarayıçı Yerleşkesi Edirne, TÜRKİYE

Amblem ve Kapak Tasarımı | Emblem and Cover Design

Dr. Ömer Kasım Kahya

Grafik Tasarım ve Mizanpaj | Graphic Design and Layout

Arş. Gör. Mücahit Karakaş

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi, Creative Commons Atıf 4.0 International License (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Rumeli Journal of Islamic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC). Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan yazıların tüm içerik sorumluluğu yazarlarına aittir.

All the responsibility for the content of the papers published in Rumeli Journal of Islamic Studies belongs to the authors.

İletişim | Communication

Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Balkan Yerleşkesi 22030 Edirne- TÜRKİYE

Tel: 0 284 235 68 99 Fax: 0 284 235 08 87

rumelislam@trakya.edu.tr

<https://dergipark.org.tr/rumeli>

<https://rumeli.trakya.edu.tr/>

RUMELİ
İslâm Araştırmaları Dergisi
Journal of Islamic Studies
مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية

ISSN: 2564-7903

SAHİBİ | OWNER

Trakya Üniversiteler Birliği İlahiyat Fakülteleri Adına

Prof. Dr. Ali Öztürk

Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

EDİTÖR | EDITOR IN CHIEF

Dr. İtir Rruğa

rrugailir@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

YARDIMCI EDİTÖRLER | CO-EDITORS

Dr. Feim Gashi

feimgashi@klu.edu.tr / Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Dr. Yakup Bıyıkolu

ybiyikoglu@nku.edu.tr / Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ | RESPONSIBLE MANAGER

Dr. İtir Rruğa

rrugailir@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

REDAKSİYON / REDACTION

Dr. Uğur Boran

ugurboran@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Dr. Enes Eryılmaz

enes.eryilmaz@klu.edu.tr / Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Dr. Zehra Gözütok Tamdoğan

ztamdogan@klu.edu.tr / Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Basım Tarihi / Printing Date

Nisan / April - 2023

<https://rumeli.trakya.edu.tr/> / <https://dergipark.org.tr/rumeli>

rumelislam@trakya.edu.tr [rumeliislam@rumeliislam](https://twitter.com/rumeliislam)

Araştırma Makaleleri / Articles

YUNANİSTAN'DA İSLÂM HUKUKU UYGULAMALARI VE AİHM'YE
TAŞINAN MOLLA SALİ DAVASI*

Geliş Tarihi : 19 Ocak 2023
Kabul Tarihi : 9 Mart 2023

Ritvan TOPTSI**

Özet

Günümüz Yunanistan topraklarının büyük bir bölümü uzun yıllar Osmanlı hâkimiyeti altında bulunmuştur ve bu durumun bir neticesi olarak bugün pek çok bölgede şer'iyye sicilleri arşivi mevcuttur. Yunanistan'ın kuzeyinde yer alan ve Batı Trakya diye isimlendirilen bölgede yaşayan Müslüman-Türk azınlığa antlaşmalarla tanınan haklar gereği bugün hâlâ İslâm hukukunun uygulandığı görölmektedir. Tarihi süreç içerisinde, azınlığa tanınan haklarda kısıtlamalara gidilmiş ve İslâm hukukunun uygulama alanı elden geldiğince daraltılmaya çalışılmış olsa da, tarafların istemesi durumunda şahıs, aile ve miras hukuku alanlarında İslâm hukukuna göre hüküm verilmesi günümüzde hâlâ yasal olarak kabul edilmektedir.

Yunanistan, İslâm hukukunun uygulanma alanına kısıtlamalar getirilmesini temellendirirken, en çok kadın-erkek eşitliği argümanını kullanmaktadır. İslâm hukukunun bu ilkeye aykırı olduğunu iddia ederek, kadınlara bu hukuk sisteminde zulmedildiğini düşünmektedir. Makalemizde inceleyeceğimiz Molla Sali davasını Yunan hukukçular bu bakış açısıyla değerlendirmiş ve uluslararası antlaşmalarla Batı Trakya Müslüman Türk azınlığına tanınan bu yetkilerin kaldırılması yönünde adımlar atılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunanistan, Batı Trakya, İslâm Hukuku, Antlaşma, Azınlık, Molla Sali.

ISLAMIC LAW PRACTICES AT GREECE AND THE MOLLA SALI CASE
TRANSFERRED TO THE ECHR

Abstract

Most of the lands of today's Greece were under Ottoman rule for many years, and as a result of this situation, there are archives of sharia records in many regions today. It is seen that Islamic law is still applied today in accordance with the rights granted to the Muslim-Turkish minority living in the region called Western Thrace, located in the north of Greece. In the historical process, although restrictions have been made on the rights granted to the minority and the scope of application of Islamic law has been tried to be narrowed as much as possible, it is still legal today to make judgments in the fields of personal, family and inheritance law.

Greece mostly uses the argument of equality between men and women while basing restrictions on the application of Islamic law. Claiming that Islamic law is against this principle, it thinks that women are persecuted in this legal system. Greek lawyers evaluated the Molla Sali case, which we will examine in our article, from this point of view, and steps were taken to abolish these powers granted to the Muslim Turkish minority of Western Thrace by international treaties.

Key Words: Greece, Western Thrace, Islamic Law, Treaty, Minority, Molla Sali.

* Bu çalışma, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan "İslâm Hukukunun Uygulanması Açısından İskeçe Şer'iye Sicilleri (1923-1929)" isimli doktora tezinden faydalanarak hazırlanmıştır.

** Doktora Öğrencisi, ridvanmail2004@yahoo.gr, **ORCID ID:** 0000-0002-4776-9736,

DOI: 10.53336/rumeli.1239085.

İntihal: Bu makale "iThenticate" intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Atıf / Citation: Toptsi, Ritvan. "Yunanistan'da İslâm Hukuku Uygulamaları Ve Aihm'ye Taşınan Molla Sali Davası". *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi* / 11 (Nisan 2023): 10-21. <https://doi.org/10.53336/rumeli.1239085>.

Copyright © CC BY-NC 4.0

Giriş

Yaklaşık beş yüz yıl Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan Yunanistan'da 1821'de bağımsızlık savaşı başlamış ve bunun bir neticesi olarak 1830 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığı ilan edilmiştir.¹ İlerleyen dönemlerde topraklarını sürekli genişleten Yunanistan, 1920 yılında Batı Trakya'yı da hâkimiyeti altına almıştır.² 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması'yla Yunanistan'ın diğer bölgelerinde kalan Müslüman-Türkler mübadele kapsamında Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış olsa da, Batı Trakya sınırları içerisinde kalan Müslüman Türkler ve İstanbul'da kalan gayr-i müslim Rumlar bu mübadelenin dışında tutulmuştur.³ Mübadele haricinde tutulan milletlerin haklarını teminat altına almak için de bazı tedbirlere başvurulmuştur. Bu alışmamızda, uluslararası antlaşmalara konu olan bu tedbirleri ve zaman içerisinde konuyla ilgili yrrlge giren değişiklikleri incelemeye çalışacak, bu değişikliklerin yapılmasına neden olarak gösterilen bir davayı ele alacağız.

Bugüne kadar Yunanistan'ın diğer bölgeleriyle alâkalı bazı sicil çalışmaları yapılmış olsa da⁴, günümüzdeki yapıyı da içine alacak şekilde Yunanistan'daki İslâm hukuku uygulamalarıyla ilgili derli toplu bir çalışma yapılmış değildir. Konuyu ilk olarak Yunan araştırmacılar ele alıp çalışmış ve Soltaridis'in *İ İstoria Ton Mouftion Tis Ditikis Thrakis* isimli doktora tezi⁵ önemli bir kaynak olmuştur. Daha sonra kaleme alınan ve konuyu hukukî açıdan inceleyen Turgay Cin'in iki çalışması da konumuz açısından önemlidir.⁶ Konuyu daha çok tarihsel açıdan ele alan bir diğer çalışma ise Tefvik Hüseyinoğlu ve Mehmet İmamoğlu'nun "*Yunanistan'da Başmüftülük, Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*" isimli çalışmadır.⁷ Ancak tüm bu alışmalar, İslâm hukuku uygulamalarıyla ilgili günümüzde meydana gelen tartışmaları yansıtmamaktadır. Çalışmamızla bu alanda var olan boşluğu bir nebze kapatmaya çalışacak ve Yunanistan'daki İslâm hukuku uygulamalarının tarihsel ve hukukî dayanaklarını ortaya koyduktan sonra güncel yapıya ve günümüzde ortaya atılan tartışmalara Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşınan Molla Sali davası üzerinden bakmaya çalışacağız. İlgili dava Yunan araştırmacılar tarafından detaylı bir şekilde çalışılmış olsa da, İslâm hukuku araştırmacıları tarafından ele alınıp incelenmiş değildir.⁸ Oysa bu

¹ Süreçle ilgili gelişmeler için bkz: Clogg, Richard, *Modern Yunanistan Tarihi*, (İstanbul: İletifim Yay, 2007), 19-63.

² ksz, Hikmet, *Batı Trakya Türkleri*, (Çorum: Karadeniz Araştırmaları Merkezi, 2006), 1.

³ Antlaşma metni için bkz: *Dstr*, nc Tertip, (İstanbul: Necmi İstikbal Matbaası, 1931), 5/205-217.

⁴ rnek olarak bkz: Oğuz, Mustafa, *Girit (Resmo) şer'ie Sicil Deşterleri (1061-1067)*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002); Demir, Hasan Onur, *Karaferye'ye Ait 94 (552) Numaralı ve 1924 Tarihli şer'ieye Sicil Deşteri (Traskripsiyon ve Değerlendirme)*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018); Kartal, İsa, *567 Numaralı Karaferye şer'ieye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

⁵ Soltaridis, Simeon, *İ İstoria Ton Mouftion Tis Ditikis Thrakis*, (Atina: Nea Sinora, 1997).

⁶ Cin, Turgay, *Yunanistan'daki Müslüman Türk Azınlığın Din ve Vicdan zgrlğ*, (Ankara: Seçkin yayıncılık, 2003); Cin, Turgay, *Yunanistan'daki Türk Azınlığın Hukuki zerkliği*, (Ankara: Orion kitabevi, 2009).

⁷ Hüseyinoğlu, Tefvik-İmamoğlu, Mehmet, *Yunanistan'da Başmüftülük, Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, (Gmlcine: Bakeş yayınları, 2017).

⁸ Davayı hukukî açıdan inceleyen bazı İngilizce makaleler için bkz: Koumoutzis, Nikos-Papastylanos, Christos, "Human Rights Issues Arising from the Implementation of Sharia Law on the Minority of Western Thrace-ECTHR Molla Sali v. Greece, Application No. 20452/14, 19 December 2018", *Religions*, 10/5, (Mayıs 2019); Fokas, Effie, "On Aims, Means, and Unintended Consequences: The Case of Molla Sali", *Religions*, 12/10, (Ekim 2021); Berger, Maurits S, "The Last Sharia Court in Europe: On Molla Sali v. Greece (ECHR 2018)", *Journal of Islamic Law*, 1/1, (İlkbahar 2020).

davaya bağlı olarak Yunanistan'daki İslâm hukuku uygulamalarında köklü değişiklikler yapılmak istenmiştir.

1. Tarihsel Boyut

1.1. Yunanistan'da Şer'iyeye Mahkemeleri/Müftülükler

Osmanlı devlet teşkilatında kâdılar ve müftüler ayrı görev ve sorumluluklara sahip bulunmaktaydı. Bunun bir neticesi olarak her kazâda yargı işlerine bakan kâdıların yanı sıra fetva işlerine bakan müftüler de görev yapmaktaydı.⁹ Batı Trakya'nın Yunanistan hâkimiyetine girdiği tarihe kadar da bu sistem devam etti.¹⁰ Osmanlı'nın bu topraklardan ayrılmasıyla birlikte kâdılık ve müftülük kurumu birleştirilmiştir. İslâm yargılama hukukunda kâdıya ait olan görev ve yetkilerin bir kısmı müftülere aktarılmıştır. Böylece günümüze kadar, Batı Trakya'da görev yapan müftüler evlenme, boşanma, nafaka, velâyet, vesâyet, hidâne, rüşd ve miras gibi konularda hüküm verme yetkisine sahip olmuştur.¹¹

Geçmişte Yunanistan'ın farklı bölgelerinde müftülükler faaliyet göstermiş olsa da, günümüzde bir tek İskeçe, Gümölcine ve Dimetoka müftülükleri hizmet vermektedir. Örneğin 1 Ocak 1928 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesine göre Yunanistan'da müftülüklerin sayısı on olarak belirlenmiştir. Bunlar İskeçe, Gümölcine, Dedeağaç, Dimetoka, Sofulu, Yanya, Selanik, Langaza, Margılıç ve Aydonat müftülükleridir. 19 Mart 1928 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesinde ise bunlara Filât ve Gümenice müftülükleri ilave edilerek bu sayı on ikiye çıkartılmıştır.¹²

1952 yılının sonlarına gelindiğinde Yunan yönetimi bu müftülüklerin oluşturulmasını gerekli kılan koşulların ortadan kalktığını öne sürerek Batı Trakya haricindeki müftülüklerin kapatılmasına karar vermiştir.¹³ Böylece yukarıda da ifade ettiğimiz gibi günümüzde bir tek İskeçe, Gümölcine ve Dimetoka müftülükleri faaliyette kalmıştır.

1.2. Yunanistan'da Şer'iyeye Sicilleri

İslâm muhâkeme hukuku esaslarının getirdiği prensipler gereği ilk dönemlerden itibaren davaların kayda alınmasına özen gösterilmiş ve bu hassasiyet tarihi süreç içerisinde son derece gelişmiş bir arşiv medeniyetinin oluşmasına olanak sağlamıştır.¹⁴ Bu hassasiyeti titizlikle sürdüren Osmanlı Devleti, idaresi altında bulunan topraklarla ilgili eşsiz bir arşivi miras olarak sonraki nesillere aktarmayı başarmıştır.¹⁵ Günümüzde Selanik, Girit, Karaferye,

⁹ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 173-174.

¹⁰ Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre günümüzde İskeçe'ye bağlı bulunan Yenice kazasında kadılığın yanı sıra "şeyhülislam" diye ifade edilen müftülük kurumunun da varlığı görülmektedir. Bkz: Evliya Çelebi, *Seyahatname*, (İstanbul: Orhaniye matbaası, 1928), 8/113.

¹¹ Soltaridis, Simeon, *İ İstoria Ton Mouftion Tis Ditikis Thrakis*, 175-196; Topçu, Rıdvan, *İslâm Hukuku Açısından Batı Trakya'daki Müftülerin Yetkileri*, (Gümölcine: Bakeş yay, 2012), 66-120.

¹² Cumhurbaşkanlığı kararnameleri için bkz: Hüseyinoğlu, Tefik-İmamoğlu, Mehmet, *Yunanistan'da Başmüftülük, Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, 438-439.

¹³ Cin, Turgay, *Yunanistan'daki Müslüman Türk Azınlığın Din ve Vicdan Özgürlüğü*, 245-246.

¹⁴ Yıldız, Kemal, "İslam Muhakeme Hukukunda Dâvanın Şartları ve Muhakeme Süreci", *EKEV Akademi Dergisi*, 9/24, (Yaz 2005), 128.

¹⁵ Şer'iyeye sicilleriyle alakalı bazı önde gelen çalışmalar için bkz: Aslan, Nasi, *Kayseri Şer'iyeye Sicillerindeki Hicrî 1084, 1087 Tarihli 81 ve 84 Numaralı Defterler ve İslâm Hukuku Açısından Tahlili*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995); Sofuoğlu, Hadi, *İslam Hukukunun Uygulanması Açısından Manisa Şer'iyeye Sicilleri (1625-1650)*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010); Güler, Ümit, *Osmanlı Kıbrıs'ında Müslüman-Zimmî İlişkileri ve İslam Hukuku Açısından Tahlili*, (Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2016); Güler, Ümit, *Osmanlı'da Suç ve Ceza (Kıbrıs*

Kalkıs, Katerin ve Kesendire gibi Yunanistan'ın pek çok bölgesini alâkadar eden şer'iyye sicillerine rastlamak mümkündür.¹⁶ İskeçe bölgesinde yaptığımız araştırmalar neticesinde de 1880-1883, 1903-1908, 1924-1926, 1926-1929, 1929-1932, 1934-1935 ve 1937-1939 yılları arasında tutulan düzenli yedi adet sicil defterine ulaşılmıştır. Bunların haricinde pek çok resmi evrak ve sicil kaydının ise birbirine karışmış olduğu görülmüştür. Bu sicillerden önceki ve sonraki dönemlerle alâkalı yaptığımız araştırmalar hakkında ise yetkili mercilerden tatmin edici bir cevap alınamamış ve bu kayıtların bulunmadığı ifade edilmiştir. Oysa yakın bir zamana kadar Batı Trakya'da da bunların titizlikle korunduğunu söylememiz mümkündür. 1928 yılına ait bir sicil kaydında¹⁷ yer alan "...İskeçe kazâsında sâbık Osmanlı zamanına ait mahkeme-i şer'iyye sicillâtı mahkememizde el-yevm mevcûd ise de..." ifadesi, bu durumun açıkça göstergesidir. Ancak 1985 yılında Batı Trakya'da başlayan müftülük sorunlarıyla birlikte müftülüklerin kontrolü Batı Trakya Müslüman Türk azınlığının elinden alınmıştır. Çünkü bu tarihten sonra yaşanan gelişmeler İskeçe ve Gümülcine'de "atanmış" ve "seçilmiş" olmak üzere ikişer müftünün bulunmasına neden olmuştur. Müslüman Türk azınlığın tasvip etmediği atanmış müftülerle birlikte uzun yıllar muhafaza edilen şer'iyye sicillerinin akıbeti de muammaya dönüşmüştür.

Seçilmiş müftüler için geçerli olmasa da devlet tarafından atanan müftüler şahıs, aile ve miras hukuku alanlarında resmi olarak hüküm verme yetkisine sahiptir. Ancak azınlığın kabul etmediği bu müftülerle birlikte sicil tutma geleneğinde ne tür değişikliklerin yapıldığı tam olarak bilinmemektedir.

2. Hukuksal Boyut

2.1. Konuyu Düzenleyen Uluslararası Antlaşmalar

Yunanistan'da İslâm hukuku uygulamalarıyla ilgili olarak ilk defa 1881 tarihli İstanbul Antlaşması'nda ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Antlaşmanın 3. maddesinde:

"Yunanistan'a terk olunan mahallerde sâkin olup idare-i Yûnâniyye tahtında kalacak olan ahâlîlerin can ve mal ve namus ve din ve âdâtına kâmilen riâyet edilecek ve ahâli-yi merkûme an-asl teb'a-yı Yûnâniyye'den bulunan kîsân misüllü hukûk-u medeniyye ve politikiyeden ayrıyla ve temâmiyle müstefid olacaktır" ifadeleri yer almaktadır.

Antlaşmanın 8. maddesi ise

"Yunanistan'a terk olunan mahallerde sâkin ahâli-yi İslâmiyyeye serbestî ve icra-yı âyîn ve mezhep hususu kâin olmuştur. El-yevm mevcûd bulunan ve ilerüde teşekkül idebilecek olan Cemâat-ı İslâmiyyenin muhtâriyetine ve silsile-yi merâtib üzere tertibine ve anlara âid emlâk ve muhassenâtın idaresine ve cemâat-ı mezkûrenin umûr-u mezhebiyyece rüesâ-yı rûhâniyyeleriyle olan münasebâtına asla ikâ-yı müdâfi olunamayacaktır."

Örneği), (Ankara: Fecr Yayınları, 2019); Güler, Ümit, *Osmanlı Toplumunda Cinayet*, (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2020).

¹⁶ Selanik'te bulunan Makedonya Tarih Arşivi'nde muhafaza edilen bazı arşiv malzemesi için bkz: Eğitim, Araştırma ve Din İşleri Bakanlığı, "Makedonya Tarih Arşivi", <http://gak.thess.sch.gr/> (Erişim 28 Kasım 2022).

¹⁷ İskeçe Şer'iyye Sicil Defteri (1926-1929), Karar No: 67, 3 Nisan 1928.

Mehâkim-i Şer'iyeye-yi Mahalliyye sırf mevâdd-ı diniyyede icrâ-yı hükm ve kazâda devam edeceklerdir" kararlarını içermektedir.¹⁸

Antlaşmada yer alan bu maddelere göre Osmanlı Devleti'nin Yunan idaresine bırakacağı bölgelerde yaşayanların can, mal, namus, din ve geleneklerine titizlikle riayet edilecek ve Müslümanlar da Yunan vatandaşlarına tanınmış olan haklara sahip olacaktır. Bunun yanı sıra, Müslümanların özgürce ibadet etmelerine de olanak sağlanacaktır. Gerek o dönemde mevcut bulunan gerekse ileride teşekkül edecek olan Cemâât-i İslâmiyye'nin özerkliği de kabul edilecektir. Müslümanlara ait vakıf ve hayır kurumlarının idaresine müdahale edilmeyecektir. Yerel kâdı mahkemeleri ise dinî konularda hüküm vermeye devam edecektir.

1913 yılında imzalanmış olan Atina Barış Antlaşması'nda ise İslâm hukuku uygulamalarıyla ilgili daha detaylı maddeler kabul edilmiştir. Antlaşmanın 11. maddesinde şu ifadeler yer almıştır:

"...Müftüler sırf dinî umûr ve hususât hakkındaki salâhiyetlerinden ve emvâl-i vakfiyenin idaresi üzerindeki teftiş ve nezâretlerinden maada nikâh, talâk, nafaka, vesâyet, velâyet, ispat-ı rüşd, Müslümanlara ait vasiyetler, tevâriis ve tevliyet gibi mevâdda beyne'l-müslimîn icrâ-yı ahkâm edeceklerdir.

Müftüler tarafından isdâr olunan ilâmlar Yunan memurîn-i âidesi tarafından icra edilecektir.

*Umûr-ı irsiyyeye gelince Müslümanlardan işte alâkadar olan taraflar evvel be-evvel beyinlerinde itilâf hâsıl ettikten sonra hakem sıfatiyle müftüye müracaat edebilirler. Bu vechile sâdır olacak hakem kararına karşı mahâkim-i mahalliyyeye vukû bulacak her türlü müracaatlar kabul olunacaktır. Meğerki aksi kaziyeyi mübeyyin olarak sarâhaten bir kayıt ve şart mevcut olmuş ola."*¹⁹

Antlaşmanın bu maddesine göre müftüler, dinî işler ve vakıf mallarının idaresi üzerindeki teftiş ve nezaretinden maada nikâh, boşama, nafaka, velâyet, vesâyet, ispat-ı rüşd, vasiyet ve miras hukuku alanlarında Müslümanlar arasında hüküm verme yetkisine sahip olacaktır. Müftülerin verdiği hükümler Yunan memurlar tarafından icra edilecektir.

1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın 42. maddesine göre de Yunanistan, Batı Trakya'daki Müslüman-Türk azınlığın "*hukûk-u aile veya ahkâm-ı şahsiyyeleri bahsinde bu mesailin mezkûr ekalliyetlerin örf ve âdetlerinde hal ve fashedilmesine müsait her türlü ahkâm vaz'ına muvafakat*" edeceğini, yani aile ve şahıs hukukuyla ilgili mevzuların azınlığın örf ve adetlerine uygun bir şekilde çözülebilmesi için gerekli kanunları yürürlüğe koyacağını kabul etmiştir.²⁰

¹⁸ Adıyeye, Ayşe Nükhet, *Yunanistan Sınırları İçinde Müslüman Cemâat Örgütlenmeleri: "Cemâat-i İslâmiyeler" 1913-1998*, (Ankara: SAEMK Yayınları, 2001), 9-10; Antlaşmanın resmî olmayan Türkçe tam metni için ayrıca bkz: Cin, Turgay, *Yunanistan'daki Müslüman Türk Azınlığın Din ve Vicdan Özgürlüğü*, 425-429.

¹⁹ Antlaşmanın metni için bkz: *Düstur*, Tertib-i Sâni, (Der-saâdet: Matbaa-i Âmire, 1332), 7/45-61.

²⁰ Lozan Antlaşması'nın ilgili maddeleri için bkz: *Düstur*, Üçüncü Tertip, 5/36-42.

2.2. Yunan Hukukunda Yürürlüğe Giren Yasalar

Özellikle Atina Barış Antlaşması'nın bir sonucu ve diğer antlaşmalarda kabul edilen esaslarla uyumlu olarak yürürlüğe giren 2345/1920 sayı ve tarihli yasaya göre de müftüler, sırf dinî görevlerinin yanında, kendi bölgesindeki Müslüman cemâatlerin din ve eğitim görevlilerini denetler. Bunun yanında, Cemâât-i İslâmiyye tarafından idare edilen vakıfların malvarlığını da denetleme yetkisine sahiptirler. Müftüler ayrıca, Müslümanlar arasında evlilik, boşanma, nafaka, velâyet, vesâyet, kazâî rüşd, vasiyet ve kanunî mirasçılık konularında hüküm verme, bunun yanında, gerek dinî konularda, gerekse miras ve aileyle ilgili her çeşit konuda, görüş bildirme yetkisine sahiptirler.²¹

2345/1920 sayı ve tarihli yasa, 1990 tarihine kadar yürürlükte kalmaya devam etmiştir. 1985 tarihinde başlayan müftülük sorunları neticesinde bu yasa yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yasanın kaldırılmasına neden olan husus, müftülerin halk tarafından seçilmesi tartışmalarıydı. Çünkü Atina Barış Antlaşması'nda kabul edilen esaslar gereği bu yasada müftülerin halk tarafından seçilmesi kabul edilmişti. Ancak Yunanistan'daki şartlar, bu yasanın ön gördüğü gibi seçimlerin yapılmasına hiçbir zaman müsait değildi. Uygulamada müftüler, genelde halkın tasvip ettiği kişiler arasından tayinle göreve getirilirdi. Halkın istediği kişilerin tayin edilmesi, toplumda herhangi bir huzursuzluğun ortaya çıkmasına da müsaade etmemişti. Ancak 1985 yılına geldiğimizde, müftülerin halk tarafından seçilmesine engel olabilecek toplumsal herhangi bir sorun mevcut değildi. Bunu fırsat bilen azınlık, antlaşmalarla kendisine bahşedilmiş olan hakkını kullanmak istemiş ancak devletin olumsuz tutumu karşısında olaylar beklenmedik bir seyir almıştır. Devlet, büyüyen olayların neticesinde çareyi 2345/1920 sayı ve tarihli yasayı yürürlükten kaldırmakta bulmuştur.

Devletin 2345/1920 tarihli yasayı müftülerin seçilmesi nedeniyle yürürlükten kaldırmış olması, uygulanmakta olan İslâm hukukuna müdahale edilmemesine neden olmuştur. Çünkü devletin anlayışına göre müftüler iki özelliğe birden sahip olamaz, yetkilerle donatıldıkları için seçilmelerine imkân tanınamazdı. Böylece kabul edilen 1920/1991 sayı ve tarihli yasada müftülerin seçimine son verilmiş ancak İslâm hukuku esaslarına göre hüküm verme yetkileri muhafaza edilmiştir.²²

İlerleyen dönemlerde, İslâm hukuku uygulamalarıyla ilgili basında karalama kampanyaları başlatılmış ve Yunan araştırmacıların eleştirel çalışmaları çoğalmaya başlamıştır. Azınlık mensubu bir kadının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşınan davası neticesinde devlet, 2018'in Ocak ayında İslâm hukuku uygulamalarıyla ilgili köklü bir değişikliğe gitmeye karar vermiştir. Yürürlüğe giren 4511 sayılı kanunla birlikte İslâm hukukunun uygulanması ancak sıkı şartlar çerçevesinde mümkün olacaktır.²³ Çünkü o tarihe kadar şahıs, aile ve miras hukuku davalarında esas olan İslâm hukukunun uygulanmasıydı. Oysa 4511 sayılı yasayla İslâm hukukunun uygulanabilmesi ancak tüm tarafların rızası bulunması durumunda mümkün olabilecektir. Taraflardan herhangi birisinin rızası bulunmadığı hallerde ise esas olan medeni hukuk olacaktır.

²¹ Yunan Hükümet Gazetesi (ΦΕΚ) A' 148 (03.07.1920).

²² Yunan Hükümet Gazetesi (ΦΕΚ) A' 11 (04.02.1991).

²³ Yunan Hükümet Gazetesi (ΦΕΚ) 2/A (15.1.2018).

Son olarak, 30 Temmuz 2022 tarihinde Yunanistan Hükümet Gazetesinde yayınlanarak yürürlüğe girmiş olan 4964 sayılı yasanın²⁴ 146. maddesinde de müftülerin İslâm hukukuna göre hüküm vermeleri kabul edilmiş ancak bunun olabilmesi için tarafların rızası gözetilmiştir. Tarafların, İslâm hukukuna göre davalarını çözmek istediklerini müftünün huzurunda beyan eden müracaatları bulunmuyorsa, davanın İslâm hukukuna göre çözülmesi mümkün olmayacaktır.

3. Siyasal Boyut ve Molla Sali Davası

2018 ve 2022’de devletin İslâm hukukunu zorunlu olmaktan çıkararak yasaları yürürlüğe koymasının nedeni olarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin bu konu hakkındaki bir kararı gösterilmektedir. İlgili karar, Gümölcine’de ikamet eden Hatice Molla Sali’nin Yunanistan’ı şikâyet etmesi üzerine verilmiştir.

Yunan Medeni Kanunu’na uygun bir şekilde noterde hazırlanan vasiyetnameyle, Hatice Molla Sali’ye eşi tarafından mirasın tamamı bırakılmıştır. Kocanın 2008 yılında vefat etmesi üzerine Hatice Hanım, vasiyetnameyle kendisine bırakılan mirası almak için harekete geçmiş ancak kocanın kız kardeşleri tarafından duruma itiraz edilmiştir.²⁵ Çünkü İslâm hukukuna göre vârise vasiyet ancak diğer mirasçılardan rızası bulunması halinde geçerlidir.²⁶ Böyle bir durumda da vasiyet, terekenin 1/3’ünden karşılanmaktadır. Tamamının uygulanabilmesi için tüm varislerin rızası şart koşulmaktadır.²⁷ Hatice olayında diğer vârisler bu vasiyete rıza göstermemiş ve mirasın İslâm hukukuna göre paylaşılmasını talep etmiştir. Yargıtay’a taşınan davada, söz konusu durumda uygulanması gereken hukukun İslâm miras hukuku olduğuna ve davanın müftü huzurunda çözülmesi gerektiğine karar verilmiştir.²⁸

Yunan yargı sisteminde umduğu neticeyi bulamayan Molla Sali, 2014 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne müracaat etmiştir. Aralık 2018 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yapılan bu müracaatla ilgili kararını açıklamış ve İslâm hukukunu uygulamak suretiyle Molla Sali’nin haklarının çiğnendiğine kanaat getirerek oy birliğiyle Yunanistan’ı mahkûm etmiştir.²⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Yargıtay kararını bozmamış, ancak bu soruna neden olan yasaları yürürlükte tuttuğu için Yunanistan’ın tazminat ödemesine hükmetmiştir.³⁰ Bu karardan yaklaşık bir buçuk yıl sonra Yunanistan’ın ödemesi gereken tazminat da belirlenmiş ve 41.103,35 avro maddi, 10.000 avro manevi tazminatın yanı sıra 5.828,33 avro da mahkeme masraflarının Molla Sali’ye ödenmesi gerektiğine karar verilmiştir.³¹

²⁴ Yunan Hükümet Gazetesi (ΦΕΚ) A’ 150 (30.07.2022).

²⁵ Psara, Maria, “Posa xrimata tha plirosi i Xantise Molla Sali gia ti saria”, *Ethnos* (18 Haziran 2020).

²⁶ Mevsilî, Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr li-ta’lîli’l-muhtâr*, tlk: Mahmûd Ebu Dakîka, (İstanbul: Çağrı yayınları, 2005), 5/63.

²⁷ Hallaf, Abdülvehhab, *Ahkâmü’l-ahvâli’ş-şahsiyye*, (Kuveyt: Dâru’l-kalem li’-n-neşr ve’t-tevzî, 1990), 260.

²⁸ Karampougioukoglou, Sami, “Katadiki Elladas apo to Europaiko Dikastirio Anthroponon Dikeomaton”, *Ertnews*, (19 Aralık 2020); Psara, “Posa xrimata tha plirosi i Xantise Molla Sali gia ti saria”, *Ethnos* (18 Haziran 2020).

²⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Dava Müracaat No: 20452/14.

³⁰ Karampougioukoglou, “Katadiki Elladas apo to Europaiko Dikastirio Anthroponon Dikeomaton”, *Ertnews*, (19 Aralık 2020).

³¹ Özcan, Yusuf, “AİHM Yunanistan’ın Batı Trakyalı kadına tazminat ödemesi gerektiğine karar verdi” *Anadolu Ajansı*, (18 Haziran 2020).

Davanın avukatlığını üstlenen ve İslâm hukukuna karşı olumsuz görüşleriyle bilinen öğretim üyesi Ktistakis, 21 Aralık 2018’de Gümölcine’de yayınlanan *Empros* gazetesine verdiği demeçte kararlar alâkalı;

“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, tarafların İslâm hukukuna göre davalarının görüşülmesini talep ettiği durumlarda bile uygulamanın iptal edileceğini kabul etmiştir. Çünkü bu hukuk, temel insan haklarını çiğnemektedir. Oysa Avrupa hukuku buna müsaade etmemektedir”

ifadelerini kullanmıştır. Ktistakis’in kanaatine göre azınlığın kendisi de bu hukuk sisteminin kaldırılmasını talep etmektedir. Çünkü İslâm hukuku onlara eziyet etmekte ve çağdaşlaşmalarına imkân vermemektedir.³² Ktistakis başka bir demecinde de, *“Koca, bıraktığı mirasın hangi yolla nakledileceğine karar vermiştir. Yunan mahkemesinin bu tercihe saygı duyması gerekmektedir”* ifadelerini kullanmıştır.³³

Azınlık mensubu birinin İslâm hukuku uygulamalarından rahatsızlık duyarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne yaptığı müracaatı Yunan basını büyük bir ilgiyle takip etmiş ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kararını son derece önemsemiştir. Çünkü onlara göre bu karar, uluslararası antlaşmalarla azınlığa tanınan bir uygulamanın iptal edilmesini gerektiğini göstermiştir.

Selanik Aristotelio Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi Dr. Nikolas Vagdoutis de kaleme aldığı bir yazıda pek çok defa kadın ve çocukların aleyhinde olan İslâm hukukunun tercihe bırakılmasının yeterli olup olmadığı ve İslâm hukukunun tamamen kaldırılması gibi daha köklü bir çözümün gerekip gerekmediğini sorgulamıştır.³⁴

Molla Sali olayını yorumlayan Yunan araştırmacılar, İslâm hukukunu kötüleyerek konuyu iki açıdan ele almaya çalışmıştır. Bunların ilkinde, Hatice’ye yapılan muamelenin kadın olmasından kaynaklandığı izlenimi verilmeye çalışılır. Örneğin; Gümölcine’de yayın faaliyetlerini sürdüren *Parathiritis* gazetesi, konuyla ilgili haberde kitap altında ezilen bir kadın fotoğrafına yer vermiştir.³⁵ Bir tarafında “İslâm hukuku” diğer kısmında ise büyük yazılarla “Şeriat” yazan kitabı taşıyamayan kadın fotoğrafıyla gazete, kadınların bu hukuk sistemi altında ezildiğini görsel olarak anlatmaya çalışmıştır. Haberin içeriğinde, kendisiyle röportaj yapılan hukuk fakültesi öğretim üyesi Giannis Ktistakis şu açıklamayı yapmıştır:

“İster evli ister bekâr olsun, şeriatın kadınlarla alâkalı hangi kanununu alırsanız alın, bunun ne yazık ki kadınların aleyhinde olduğunu görürsünüz. Örneğin Hatice Molla Sali davasında, kocası medeni vasiyetnameyle tüm mal varlığının kendisine kalmasına karar vermiş ancak şeriat buna müsaade etmemiştir. Şeriate göre araya kız kardeşleri de girecektir. Bu ise kadının aleyhinde olan bir kanundur.”

Oysa Molla Sali davasında İslâm hukukuna göre kadın olmanın getirdiği herhangi bir durum söz konusu değildir. İslâm hukuku, vârislerin haklarını koruma ve vârisler arasında küskünlüğe neden olmama gayesiyle vârise vasiyetin yapılamayacağını, yapıldığı takdirde ise

³² Diafonidou, Eleni, “Anikse o dromos gia tin pliri katargisi tis Sarias”, *Empros*, (21 Aralık 2018).

³³ Psara, “Posa xrimata tha plirosi i Xantise Molla Sali gia ti saria”, *Ethnos* (18 Haziran 2020).

³⁴ Vagdoutis, Nikolas, “Apofasi Orosimo gia ti Saria” *Syntagma Watch*, (05 Nisan 2019).

³⁵ *Paratiritis Tis Thrakis*, “Tris Ekkremis Dikes gia tin Efarmogi tou Ellinikou Nomou gia ti Saria”, (26 Ocak 2017).

diğer vârislerin rızasına bağlı olacağını kabul etmiştir.³⁶ Molla Sali'nin yerinde bir erkeğin olması durumunda da bu hüküm değişmeyecekti. Kaldı ki bu davada vasiyete itiraz edenler mûrisin kız kardeşleridir. Dolayısıyla kadına haksızlık olarak yorumlanacak herhangi özel bir durum görünmemektedir.

Yunan basını ve araştırmacıları tarafından sergilenen bu ön yargılı tutumun pek çok örneğini görmemiz mümkündür. Örneğin 5 Mart 2017 tarihinde hukukçu ve siyasetçilerin katıldığı bir panelin başlığı “*Geçmişe Hapsedilmiş Kadınlar*” olarak ilan edilmiştir. Hatta bunun da ötesinde, Aristotelio Üniversitesi Anayasa Hukukçusu Lina Papadopoulou'nun kaleme aldığı “*Kutsal İslâm Yasaları Tarafından Tarihe Hapsolünmüş Kadınlar*” başlıklı bir makalede, kadınların İslâm hukukuna göre insanlık dışı muamele gördüğü dile getirilmiştir.³⁷

Ktistakis, verdiği demeçlerin başka bir bölümünde İslâm hukukuna uygun hareket etmeyi cehalet, uzaklaşmayı ise medeniyetle özdeşleştirmiştir. Kullandığı ifadelerde, Müslüman çocuklara sunulan eğitim programları ve üniversitelere gidebilme imkânları sayesinde toplumun olumlu yönde ilerleme kaydettiğini ve son yıllarda İslâm hukukundan uzaklaşarak bilinçli bir şekilde noterler huzurunda vasiyetnameler hazırlamaya başladığını dile getirmiştir.³⁸ Oysa Batı Trakya Müslüman Türk toplumunun İslâm hukukundan değil, devletin atadığı resmi müftülerden uzaklaştığını söylemek daha doğru olacaktır. Böylece resmi müftülerin ellerinde bulunan hukukî yetkilerden toplumun yararlanamadığı görülmüştür.

Molla Sali davasını yorumlayan gazeteci ve araştırmacılar da göze çarpan bir diğer husus da İslâm hukuk kuralları çerçevesinde kişinin kendi malını dahi istediği gibi devretme imkânına sahip olmadığını yansıtmaya çalışmalarıdır.³⁹ Oysa buradaki durum, vasiyetle sınırlı bir durumdur. Kişi hayattayken akıl sağlığı yerindeyse, malını dilediği gibi tasarruf etme yetkisine sahiptir. Yukarıda ifade edildiği gibi vasiyette sınırlamanın getirilmesi de tamamen akrabalar arası ilişkilerin zedelenmemesine matuf bir durumdur.

Sonuç

Yunan devleti, Hatice Molla Sali'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne müracaatı sonrasında, uygulanmakta olan İslâm hukukunun sınırlandırılması için değişikliklere gitmiş ve 4511/2018 sayı ve tarihli yasayı, ardından da 4963/2022 sayı ve tarihli yasayı yürürlüğe koymuştur. Böylece yaklaşık otuz yıllık bir süre zarfında önce müftülerin kazaî yetkilerini gerekçe göstererek seçilme imkânlarını ortadan kaldırmış, sonra da müftülerin halk tarafından seçimine olanak sağlayacağı vaatleriyle hukuksal yetkilerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Bu sürecin sonunda ise müftüler ne halk tarafından seçilmiş ne de antlaşmalarla garanti altına alınmış yetkileri ellerine verilmiştir.

Yunan basını ve araştırmacıların AİHM'nin verdiği Molla Sali kararına son derece büyük bir önem verdikleri görülmüştür. Oysa ne yazık ki aynı hassasiyeti AİHM'nin verdiği

³⁶ Detaylı bilgi için bkz: Yılmaz, İbrahim, “İslâm Hukukunda Vasiyet Yoluyla Varisleri Mirastan Mahrum Etmeye Yönelik Tasarrufların Sınırlandırılması”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21/3, (Aralık 2017), 1739-1774.

³⁷ Papadopoulou, Lina, “Filakismenes stin İstoria Ellinides Mousoulmanes ipo ton İero Nomo tou İslam”, *To Dimosio Dikaio se Ekseliksi*, (Gümölcine: Sakkoula, 2012), 721.

³⁸ *Paratiritis Tis Thrakis*, “Tris Ekkremis Dikes gia tin Efarmogi tou Ellinikou Nomou gia ti Saria”, (26 Ocak 2017).

³⁹ Psara, “Posa xrimata tha plirosi i Xantise Molla Sali gia ti saria”, *Ethnos* (18 Haziran 2020).

diğer kararlar için göstermedikleri müşahede edilmiştir. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İskeçe Türk Birliği'nin kapatılması konusunda da Yunanistan'ı haksız bulmuş, ancak Batı Trakya Müslüman Türk azınlığının haklarını savunur gibi görünen Yunan basını ve araştırmacılar bu konunun üzerinde de aynı hassasiyetle durmamıştır.⁴⁰ Bu durum ise olaylara karşı taraflı bir tutumun açıkça göstergesi olmuştur.

Yunan basını ve Yunan araştırmacıların çalışmalarında İslâm hukukuyla ilgili yukarıda zikredilen tespitlerin gerçek dışı ve taraflı olduğu görülmüştür. Derinlemesine bir İslâm hukuk bilgisine sahip olmadığı anlaşılan araştırmacıların devletin politikalarına su taşımaktan öteye geçmedikleri görülmüştür. Söylemleriyle Müslüman-Türk azınlık insanını kurtarmaya çalıştığını sürekli vurgulayan araştırmacılar, ne azınlığın tercihleriyle ilgilenmiş ne de azınlığın yıllarca muzdarip olduğu insan hakları ihlallerine karşı bir tavır koymuştur. Bu durum onların insan hakları söylemlerine sığınarak politik hesaplar peşinde koştuklarını göstermektedir.

Kaynakça

- Adıyeke, Ayşe Nükhet. *Yunanistan Sınırları İçinde Müslüman Cemâat Örgütlenmeleri: "Cemâat-ı İslâmiyeler" 1913-1998*. Ankara: SAEMK Yayınları, 2001.
- Aslan, Nasi. *Kayseri Şer'iyye Sicillerindeki Hicrî 1084, 1087 Tarihli 81 ve 84 Numaralı Defterler ve İslâm Hukuku Açısından Tahlili*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.
- Atina Barış Antlaşması. *Düstur*, Tertib-i Sâni, Cilt: 7, Der-saâdet: Matbaa-i Âmire, 1332.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Dava Müracaat No: 20452/14.
- Berger, Maurits S. "The Last Sharia Court in Europe: On Molla Sali v. Greece (ECHR 2018)". *Journal of Islamic Law*, 1/1, (İlkbahar 2020).
- Cin, Turgay. *Yunanistan'daki Müslüman Türk Azınlığın Din ve Vicdan Özgürlüğü*. Ankara: Seçkin yayıncılık, 2003.
- Cin, Turgay. *Yunanistan'daki Türk Azınlığın Hukuki Özerkliği*. Ankara: Orion kitabevi, 2009.
- Clogg, Richard. *Modern Yunanistan Tarihi*. İstanbul: İletişim Yay, 2007.
- Demir, Hasan Onur. *Karaferye'ye Ait 94 (552) Numaralı ve 1924 Tarihli Şer'iyye Sicil Defteri (Traskripsiyon ve Değerlendirme)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Diafonidou, Eleni. "Anikse o dromos gia tin pliri katargisi tis Sarias". *Empros* (21 Aralık 2018). <https://empros.gr/2018/12/anoikse-o-dromos-gia-tin-pliri-katargisi-tis-sarias/> (Erişim Tarihi: 25.11.2022).
- Evliya Çelebi. *Seyahatname*. İstanbul: Orhaniye matbaası, 1928.
- Fokas, Effie. "On Aims, Means, and Unintended Consequences: The Case of Molla Sali". *Religions*, 12/10, (Ekim 2021).
- Güler, Ümit. *Osmanlı Kıbrıs'nda Müslüman-Zimmî İlişkileri ve İslam Hukuku Açısından Tahlili*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Güler, Ümit. *Osmanlı'da Suç ve Ceza (Kıbrıs Örneği)*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.
- Güler, Ümit. *Osmanlı Toplumunda Cinayet*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2020.

⁴⁰ İskeçe Türk Birliği'nin hukuk mücadelesi ve hukukî süreç için bkz: <http://www.iskeceturkbirligi.org> (30.11.2022).

- Hallaf, Abdülvehhab. *Ahkâmü'l-ahvâli'ş-şahsiyye*. Kuveyt: Dâru'l-kalem li'n-neşr ve't-tevzî, 1990.
- Hüseyinoğlu, Tevfik-İmamoğlu, Mehmet. *Yunanistan'da Başmüftülük, Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*. Gümölcine: Bakeş yayınları, 2017.
- İskeçe şer'iyye Sicil Defteri (1926-1929).
- İskeçe Türk Birliği Resmî Web Sayfası. <http://www.iskeceturkbirligi.org/m/hukuki.php> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Karampougioukoglou, Sami. "Katadiki Elladas apo to Europaiko Dikastirio Anthropon Dikeomaton". *Ertnews* (19 Aralık 2020). <https://www.ertnews.gr/perifereiakoi-stathmoi/komotini/katadiki-elladas-kai-dikaiosi-tis-chatitze-molla-sali-apo-to-eyropaiko-dikastirio-anthropinon/> (Erişim Tarihi: 25.11.2022).
- Kartal, İsa. *567 Numaralı Karaferye şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Koumoutzis, Nikos-Papastylianos, Christos. "Human Rights Issues Arising from the Implementation of Sharia Law on the Minority of Western Thrace - ECtHR Molla Sali v. Greece, Application No. 20452/14, 19 December 2018". *Religions*, 10/5, (Mayıs 2019).
- Lozan Barış Antlaşması. *Düstur*, Üçüncü Tertip. İstanbul: Necmi İstikbal Matbaası, 1931.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li-ta'lili'l-muhtâr*. tlk: Mahmüd Ebu Dakîka, İstanbul: Çağrı yayınları, 2005.
- Oğuz, Mustafa. *Girit (Resmo) şer'iyeye Sicil Defterleri (1061-1067)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.
- Öksüz, Hikmet. *Batı Trakya Türkleri*. Çorum: Karadeniz Araştırmaları Merkezi (KaraM), 2006.
- Özcan, Yusuf. "AİHM Yunanistan'ın Batı Trakyalı kadına tazminat ödemesi gerektiğine karar verdi". *Anadolu Ajansı* (18 Haziran 2020). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/aihm-yunanistanin-bati-trakyalı-kadına-tazminat-odemesi-gerektigine-karar-verdi/1881919> (Erişim Tarihi: 25.11.2022).
- Papadopoulou, Lina. "Filakismenes Stin İstoria Ellinides Mousoulmanes İpo Ton İero Nomo Tou İslam". *To Dimosio Dikaio se Ekseliksi*, Gümölcine: Sakkoula, 2012.
- Paratiritis Tis Thrakis. "Tris Ekkremis Dikes gia tin Efarmogi tou Ellinikou Nomou gia ti Saria". (26 Ocak 2017). <https://www.paratiritis-news.gr/news/g-ktistakis-treis-ekkreteis-dikes-gia-tin-efarmogi-tou-ellinikou-nomou-gia-ti-saria/> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Psara, Maria. "Posa xrimata tha plirosi i Xantise Molla Sali gia ti saria". *Ethnos* (18 Haziran 2020). <https://www.ethnos.gr/greece/article/111249/posaxrhmatathaphlroseihelladasthxantise-mollasaligiathsaria> (Erişim Tarihi: 27.11.2022).
- Selanik Makedonya Tarih Arşivi <http://gak.thess.sch.gr/ArchCol/othom/archcol-ierod.html> (Erişim Tarihi: 28.11.2022).
- Sofuoğlu, Hadi. *İslam Hukukunun Uygulanması Açısından Manisa şer'iyeye Sicilleri (1625-1650)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

- Soltaridis, Simeon. *İ İstoria Ton Mouftion Tis Ditikis Thrakis*. Atina: Nea Sinora, 1997.
- Topçu, Rıdvan. *İslâm Hukuku Açısından Batı Trakya'daki Müftülerin Yetkileri*. Gümölcine: Bakeş yay, 2012.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilâtı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Vagdoutis, Nikolas. "Apofasi Orosimo gia ti Saria". *Syntagma Watch* (05 Nisan 2019). https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/apofasi-orosimo-gia-ti-sharia/#_ftn3 (Erişim Tarihi: 27.11.2022).
- Yıldız, Kemal. "İslâm Muhakeme Hukukunda Dâvanın Şartları ve Muhakeme Süreci". *EKEV Akademi Dergisi*, 9/24, (Yaz 2005).
- Yılmaz, İbrahim. "İslâm Hukukunda Vasiyet Yoluyla Varisleri Mirastan Mahrum Etmeye Yönelik Tasarrufların Sınırlandırılması". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21/3, (Aralık 2017).
- Yunan Hükümet Gazetesi, ΦEK A' 148, 03.07.1920.
- Yunan Hükümet Gazetesi, ΦEK A' 11, 04.02.1991.
- Yunan Hükümet Gazetesi, ΦEK 2/A/15.1.2018.
- Yunan Hükümet Gazetesi, ΦEK A' 150, 30.07.2022.